

Fai 'e Palesitani Thomas S. Monson

Kuó Ne Toe Tu'u!

Ko e nge'esi fonualoto 'i he pongipongi Toetu'u ko ia, ko e tali ia ki he fehu'i 'a Siopé, "Kapau 'e mate [ha] tangata, 'e toe mo'ui ia?"

Ko ha fakataha fakafofo 'eni. 'Oku ou fie fakafofonga'i atu 'a kinautolu kotoa ne lea pe kau 'i he hiva, pea 'i he'eku hoko ko e Palesitani 'o e Siasí, kuó u fili ke u lea 'aki atu pē ha ongo fo'i lea 'e ua, 'a ia 'oku 'iloa ko e ongo fo'i lea mahu'inga taha 'i he lea faka-Pilitāniá. Kia Sisitā Lani mo hono ongo tokoní, kuaeá, kau tāmē'aleá, mo e kau leá, ko e ongo fo'i lea ko iá ko e "Mälö 'aupito."

'I he lolotonga ha'aku 'i Lonitoni, 'Ingilani he ngaahi ta'u lahi kuohilí, ne u 'a'ahi ai ki he fale faka'ali'ali tā valivali 'iloa ko ia ko Teití. Na'e faka'ali'ali 'i he meimei loki kotoa pē ha ngaahi tā valivali 'a Keinipalafu (Gainsborough), Lemapeleni (Rembrandt), Konisitapele (Constable) mo ha kau tā valivali 'iloa kehe. Ne u faka'ofa'ofa'ia ai peá u 'ilo'i e fa'ahinga taukei ne fie ma'u ke fatu 'aki e ngāue tu'uloa ko 'eni. Ka 'i ha ki'i tuliki he fungavaka tolú, ne tu'u ai ha fakatātā na'á ne tohoaki'i 'eku tokangá mo hoku lotó. Ko e tokotaha tā valivali ko Falangikē Pelemilei (Frank Bramley), na'á ne tā ha ki'i fale na'e hanga atu ki ha tahi hou. Na'e tu'u ha fa'ē mo ha uaifi 'o ha tangata toutai ne pulia, 'o mamata pē mo tatali 'i he poó ke ne toe foki mai. Kuo matafi atu e poó pea hoko mai mo hono 'ilo kuo mole 'i tahi pea he 'ikai toe foki mai. Ne tū'ulutui e fa'ē kei talavou ni he tafa'aki 'o 'ene fa'ē

'i he fonó, 'o tangi 'utu'utufia pē 'i hono fungá. Ne tala 'e he fo'i te'elango ne tamatemate hifo he ve'e matapaá, 'a e feinga tōnoa ko 'eni.

Ne u ongo'i e loto mamahi 'a e fefine kei talavou. Na'e hanga 'e he fakamatala ne 'ulu'i tohi 'aki 'e he tangata tāvalivali 'a e fakatātaá ni, 'o tala 'a e talanoa fakamamahi ne hokó. Na'e fakalea 'o pehē, *Ko ha Pongipongi Taumu'a-valea.*

Ne fakanonoa 'a e fefiné ni ki he ongo fakafiemālie mo mo'oni 'o e ta'anga 'a Lōpeti Luisi Sitivenisoni 'i he ta'anga ko e "Likuimí (Requiem)":

*I 'api 'a e kaivai, 'i 'api mei tabi,
Mo e tangata tuli manú, kuo foki
mo ia ki 'api.¹*

'I he kotoa 'o e ngaahi mo'oni'i me'a 'o e mo'ui fakamatelié, 'oku 'ikai ha me'a

ia 'e pau ange 'i hono iku'angá. 'E hoko mai e maté ki he taha kotoa; ko hotau "tukufakaholo fakalūkufuá" ia; 'e tō tau ai ha nīhi 'i he'enu kei valevalé pe to'u tupú; ['e 'a'ahi mai ia] 'i he tumutumu 'o e mo'uí, pe 'e fakatoloi 'ene a'u ma'i kae 'oua kuo a'utaki mai e faka'ilonga 'o e toulekeleká; 'e hoko ia ko ha iku'anga 'o ha fakatu'utāmaki pe mahaki, . . . pe . . . fakatamaki fakanatula; ka kuo pau ke hoko mai."² 'Okú ne fakafofonga'i e mamahi 'i he mole atu 'a e feohí, ko ha tā 'oku ongo, tautautefito ki he to'u tupú, 'a e ngaahi faka'anaua mo e ngaahi fakatetu'a ta'e hokó pea mo e amanaki tōnoá.

He ko hai ha taha, kuó ne fehanga-hangai mo e mole 'o ha 'ofa'anga, pe tu'u he matapā 'o e maté, te ne ta'e fakalaulauloto atu ki he tafa'aki 'e taha 'o e veilí, 'a ia okú ne vahevahe'i 'a e me'a 'oku tau 'iló mei he ta'e'iloá?

'I he ngaahi senituli kuohilí, ne nofo hifo ai 'a Siopé—'a e tangata ne tāpuekina 'aki e koloa fakaemāmani kotoa pē, ka ne tō kiate ia e mamahi kotoa pē 'e ala hoko ki ha tangatá—mo hono ngaahi kaungāme'á, 'o ne fai e fehu'i tu'uloa mo ma'ongo'onga ko 'eni, "Kapau 'e mate [ha] tangata, 'e toe mo'ui ia?"³ Ne lea'aki 'e Siopé 'a e fehu'i kuo fakalaulauloto ki ai e tangata pe fefine mo'ui kotoa pē.

'I he pongipongi Toetu'u nāunau'ia ko 'eni, 'oku ou fie fakakaukau ai ki he fehu'i 'a Siopé—"Kapau 'e mate [ha] tangata, 'e toe mo'ui ia?"—mo 'oatu e tali he 'ikai ngata pē 'i hono fakakaukau'i fakamātoató, ka kuo fakahā mai 'e he folofola 'a e 'Otuá. Tē u kamata mei he tefitó.

Kapau 'oku 'i ai ha palani 'i he māmani 'oku tau mo'ui ái, ta kuo pau pē

ke 'i ai mo ha Tāha Tā-palani. Ko hai ia 'e vakai ki he fakaofo 'o e 'univēsī mo tā'e tui 'oku 'i ai ha palani ki he fa'ahinga kotoa 'o e tangatā? Ko hai 'e toe tālafili 'oku 'i ai ha Tāha Tā-palani?

'Oku tau ako mei he tohi 'a Sēnesī ki he Tangata Tā-palani Faka'e'i'eiki na'á Ne fakatupu 'a e langi mo e māmanī. "Pea na'e fuofuonoa 'a māmani mo lala pea na'e fakapo'uli 'a e funga 'o e lolotó."

Pea na'e folofola 'a e Tā-palani Ma'ongo'ongá, "Ke maama, pea na'e maama." Na'á Ne fa'u 'a e 'ataá 'i he vaha'a 'o e vaí. Na'á Ne fakamavahe'i 'a e kekelelé mei he vaí peá Ne folofola, "Ke tupu 'a e mohukú mei he kekelelé, . . . mo e 'akau 'oku fuá ke 'i ai hono tenga, 'o tatau mo hono fa'ahingá."

Na'á Ne fa'u ha maama 'e ua—ko e la'áa mo e māhiná. Na'á Ne fa'u 'a e ngaahi fetu'ú. Na'á Ne ui ke 'i ai 'a e fanga manu 'i he vaí mo e manupuna 'i he 'ataá. Pea na'e hoko ia. Na'á Ne fa'u 'a e fanga pulú, monumanú mo e me'a-totolo kotoa pē. Na'e meimei kakato e palani.

Ka ko e faka'osí, na'á Ne fa'u ai 'a e Tangatá 'i hono tataú—'a e tangata mo e fefine—ke na pule ki he me'a mo'ui kotoa pē.⁴

Na'e ma'u 'e he tangatá 'a e 'atamai lelei—ha 'uto, fakakaukau mo ha laumālie. 'I hono ma'u 'e he tangatá e ngaahi 'ulungāanga ko 'enī, na'á ne lava ai ke tui mo 'amanaki lelei, ue'i fakalaumālie mo faka'ānaua.

Ko hai ia te ne toe fakakikihi'i ko e tangatá—ko e ngāue faka'e'i'eiki taha ia 'a e Tā-palani Ma'ongo'ongá, 'i He'ene pule ki he me'a mo'ui kotoa pē, 'o 'i ai hono 'uto mo ha loto holi, mo ha fakakaukau mo ha laumālie, 'atamai lelei mo fakalangi—'e 'i ai hano ngata'anga 'i he taimi 'e tukuange ai 'e he laumālie hono temipale fakaemāmani?

Kuo pau ke tau fakahounga'i e tau-mu'a 'o e mo'ui, kae mahino kiate kিতautolu e 'uhinga 'o e maté. Kuo pau ke tukulolo 'etau tuí ki he maama lahi ange 'o e fakahaá, 'a ia 'oku tau 'ilo'i ai ne tau mo'ui 'i he maama fakalaumālie kimu'a pea toki fā'ele'i mai kitautolu ki he matelié. 'I he maama fakalaumālie, ne tau kau mo'oni ai 'i he ngaahi foha mo e ngaahi 'ofefine

'o e 'Otuá ne kalanga fiefia 'i he'etau ma'u e faingamālie ke omi ki he mo'ui matelié mohu faingata'a mo mahu'inga ko 'enī.⁵ Ne tau 'ilo'i ko 'etau taumu'á ke ma'u ha sino fakamatelié, ke ikuna'i e ngaahi 'ahi'ahi mo fakamo'oni'i te tau tauhi e ngaahi fekau 'a e 'Otuá. Na'e 'afio'i 'e he'etau Tamaí na'e makatu'unga he natula 'o e mo'ui matelié, 'a hono 'ahi'ahi'i kিতautolu pea te tau faiangahala mo 'ikai haohaoá. Na'á Ne tuku mai ha Fakamo'ui ke mamahi mo pekia ma'a-tautolu, kae lava ke tau ma'u e faingamālie ke ikuná. He 'ikai ngata pē He'ene fakalelei ma'a 'etau ngaahi angahalá, ka 'e kau foki he Fakalelei ko iá, 'a 'Ene ikuna'i e mate fakaesinó, 'a ia te tau mo'ulaloa kotoa ki ai, tu'unga 'i he Hinga 'a 'Ātamá.

'I he ta'u 'e 2,000 tupu kuohilí, na'e 'alo'i mai ai hotau Fakamo'ui ko Kalaisí, ki he māmani 'i he fale tauhi'anga 'o e fanga manú 'i Pētelihema. Kuo hoko mai e Misaia ne fuoloa hono talakí.

'Oku si'si'i ha fakamatala kuo tohi 'o kau ki he kei talavou 'a Sisuú. 'Oku ou manako he potu folofola ko 'eni meia Luké: "Pea na'e tupulaki 'a e potó 'ia Sisu mo e lahi, pea na'e 'ofeina ia 'e he 'Otuá mo e tangatá."⁶ Pea mei he tohi 'a Ngāué, 'oku to'o mei ai e kupu'i lea nounou ko 'eni fekau'aki mo e Fakamo'ui, 'oku loloto hono 'uhingá: "[Na'á Ne] fa'a fe'alu'aki 'o fai lelei."⁷

Na'e papitaiso ia 'e Sione 'i he vaitafe Soataní. Na'á Ne uui'i 'a e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá. Na'á Ne tāpuaki'i 'a e mahakí. Na'á Ne faka'a'eva 'a e heké, faka'a 'a e kuí, mo fakaava e telinga na'e tulí. Na'á Ne

fakamo'ui foki mo e maté. Na'á Ne fai-ako, mo fakamo'oni pea na'á Ne tā ha sipinga haohaoa ke tau muimui ki ai.

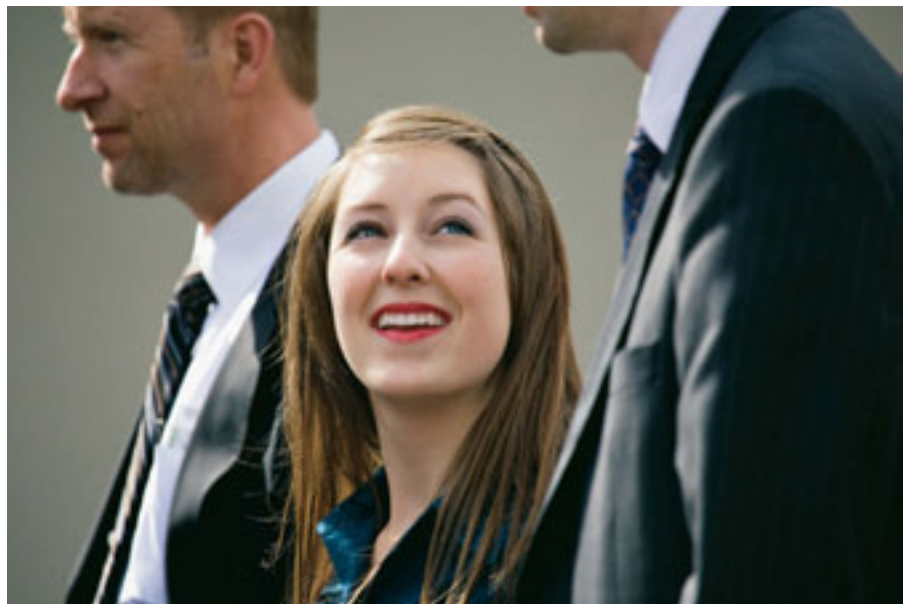
Pea a'u mai ki he faka'osinga e misi-ona fakamatelié 'a e Fakamo'ui. Na'e fai e 'ohomohe faka'osi mo 'Ene kau 'Aposetoló, 'i he loki ki 'olungá. Ne tu'unuku mai 'a Ketisemani mo e 'akau fakalava 'o Kālevalé.

He 'ikai lava ke mahino ki ha tangata 'a e mahu'inga kakato 'o e me'a ne fai 'e Kalaisi ma'atautolu 'i Ketisemani. Na'á Ne fakamatala'i kimui ange 'a e me'a na'á Ne fouá: "[Ko e] mamahi na'e langaki ai 'a 'eku tetetete 'akú, 'a ia ko e 'Otuá, ko e tokotaha 'oku mālohi tahá, koe'uhí ko e mamahí, pea mo e tafe 'a e totó 'i he ava kotoa 'o hoku kilí, mo e mamahi'ia 'i he sinó mo e laumālie fakatou'osi."⁸

Hili 'a e mamahi 'o Ketisemani, ne mole Si'ono ivi pea puke ia 'e ha kau tangata fakamālohi 'o 'ave kia 'Ānasi, Kaiafasi, Pailato mo Hēlota. Na'e tuku-aki'i mo kape'i. Na'e vaivai ange Hono sinó 'i he ngaahi tā ne 'ai kiate Iá. Ne tafe hifo Hono ta'ata'á 'i hono fakatui ai 'a e pale talatalá, 'o monuka ai Hono langi. Hili iá ne toe 'ave Ia kia Pailato, 'a ia na'á ne fakavaivai ki he kalanga 'a e kau fakatanga loto 'itá ke: "Tutuki ia, tutuki ia."⁹

Na'e haha 'aki ha maea na'e tui ai ha ukamea mo ha ngaahi fo'i hui. 'I He'ene tu'u hake mei he mamahi 'o hono kau-mae'á, na'á Ne toutou tū'ulu 'i He'ene fua 'a Hono kolosí 'o 'ikai ke Ne kei lavá, pea fua ia 'e ha taha Ma'ana.

Faifai 'i he mo'unga ko Kālevalé, 'i he mamata 'a hono kau muimui, na'e tutuki ai Hono sinó ki he kolosí.

Na'e ta'eufi hono taukae'i, kape'i mo manukia Iá. Ka na'á Ne kei tangi pē, "E Tamai, fakamolemole'i 'a kinautolu; he 'oku 'ikai te nau 'ilo 'a ia 'oku nau fai."10

Ne fakalau atu e ngaahi houa fakamamahi, pea fakaofo mai ke Ne pekia. Na'e onгона mei Hono fofongá 'a e kupu'i lea, "E Tamai, 'oku ou tuku hoku laumalié ki ho nimá: pea hili 'ene lea peheé pea pekia ia."11

I he hanga ko ia 'e he nonga mo e fiemalie 'o e maté 'o faka'ata'atā Ia mei he mamahi 'o e mo'ui matelié, na'á Ne toe foki ai ki he 'ao 'o 'Ene Tamai.

Ne mei fakafisi pē 'a e 'Eiki ia 'i he momeniti faka'osi. Ka na'e 'ikai ke fai pehē. Na'á Ne mā'ulalo ange 'i he me'a kotoa pē ke Ne lava 'o fakahaofi 'a e me'a kotoa. Na'e fakatovave'i e 'ave 'a Hono sinó 'o fakatoka 'i ha fonualoto kehe.

Kuo te'eki ai ha fakalea he folofola faka-Kalitiané 'e 'uhingamalie ange kiate au, ka ko ia ne lea 'aki 'e he 'āngeló ki he tangi 'a Mele Makitaline mo Mele 'e tahá, 'i he'ena fakaofo mai he 'uluaki 'aho 'o e uiké ki he fonualotó ke tauhi ki he sino 'o hona 'Eiki. Na'e lea 'a e 'āngeló 'o pehē:

"Ko e hā 'oku mou kumi ai 'a e mo'uí 'i he potu 'o e maté?

'Oku 'ikai 'i heni ia, ka kuo tu'u hake."12

Na'e toe mo'ui hotau Fakamo'uí. Kuo fakahoko 'a e me'a nāunau'ia, fakafiemalie mo fakanonga taha 'i he hisitōlia kotoa 'o e tangatá—'a hono ikuna'i 'o e maté. Kuo matafi atu e langa mo e fakamamahi 'o Ketisemani mo Kālevalé. Kuo fakapapau'i mai e fakamo'ui 'a e fa'ahinga 'o e tangatá. Kuo toe ma'u e Hinga 'a 'Ātamá.

Ko e nge'esi fonualoto 'i he pongi-pongi Toetu'u ko iá, ko e tali ia ki he fehu'i 'a Siopé, "Kapau 'e mate [ha] tangata, 'e toe mo'ui ia?" 'Oku ou talaki atu ki he taha kotoa pē 'okú ne onгона hoku le'ó, Kapau 'e mate ha tangata, 'e toe mo'ui ia. 'Oku tau 'ilo ia, he kuo tau ma'u e maama 'o e mo'oni kuo fakahā maí.

"He ko e me'a 'i he tangatá, na'e hoko ai 'a e maté, pea 'e hoko 'i he tangatá foki 'a e toetu'u 'o e maté.

"He 'oku hangē 'oku mate kotoa pē

'ia 'Ātamá, 'e pehē foki 'e mo'ui kotoa pē 'ia Kalaisi."13

Kuó u lau—pea 'oku ou tui—ki he ngaahi fakamo'oni 'a kinautolu kuo nau a'usia e mamahi 'o hono Tūtuki 'o Kalaisi pea mo e fiefia 'o 'Ene Toetu'u. Kuó u lau—pea 'oku ou tui—ki he ngaahi fakamo'oni 'a kinautolu 'i he Maama Fó'ou, ne 'áhi ki ai e 'Eiki toetu'u tatau pē.

'Oku ou tui ki he fakamo'oni 'a e tokotaha 'i he kuonga fakakōsipeli ko 'ení, na'e fefolofolai mo e Tamai mo e 'Aló 'i he vao'akau toputapú, 'a ia na'e foaki 'Ene mo'ui ke silai 'a e fakamo'oni ko iá 'aki hono totó. Na'á ne pehē:

"Pea ko 'eni, hili 'a e ngaahi fakamo'oni lahi kuo fai 'o kau kiate iá, ko e fakamo'oni fakamuimui tahá 'eni, 'a ia 'okú ma fai 'o kau kiate iá: 'Okú ne mo'ui!

"He na'á ma mamata kiate ia, 'io 'i he to'ukupu to'omata'u 'o e 'Otuá; pea ma fanongo ki he le'ó 'oku fakamo'oni ki ko ia 'a e 'Alo pē Taha na'e Fakatupu 'o e Tamai."14

'E lava ke kapusi ma'u pē 'a e fakapo'uli 'o e maté 'e he maama 'o e mo'oni kuo fakahā maí. Na'e folofola 'a e 'Eiki, "Ko au ko e toetu'u mo e mo'ui"15 pea "'Oku ou tuku 'a e melinó kiate kimoutolu, ko 'eku melinó 'oku ou foaki kiate kimoutolú."16

Kuo ta'e-fa'a-laua e ngaahi fakamo'oni kuó u fanongoa mo lau he ngaahi ta'u lahi kuohilí, pea vahevahe mai 'e ha ni'ihí 'enau fakamo'oni ki he Toetu'u pea pehē ki ha ni'ihí ne nau ma'u 'i he ngaahi houa fakamamahi tahá, 'a e nonga mo e fiemalie ne tala'ofa 'aki 'e he Fakamo'ui.

Te u lave atu pē ki ha kongá 'o ha talanoa pehē. 'I he uike 'e ua kuohilí, ne u ma'u ai ha tohi faka'ofa mei ha tamai 'a ha fānau 'e toko fitu, na'á ne faitohi mai 'o fekau'aki mo hono fāmilí, kae tautautefito ki hono foha ko Seisoní, 'a ia na'e puke lahi 'i hono ta'u 11. 'I he ngaahi ta'u si'i ne hoko atu aí, na'e toutou puke lahi 'a Seisoni. Na'e fakamatala e tamai ni 'o kau ki he loto lelei mo e natula fiefia 'o Seisoní,

neongo 'ene mahamahakí. Na'e ma'u 'e Seisoni 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-Éloné 'i hono ta'u 12 pea na'á ne "fua totonu ma'u pē 'a hono ngaahi fatongi ki he lelei tahá, 'o tatau ai pē pe na'e ongo'i puke pe 'ikai." Na'á ne ma'u hono Pale Fakalāngilangi 'i he Sikauti 'i hono ta'u 14.

I he fa'ahita'u māfana kuo'osí, hili pē ia ha taimi nounou mei he hoko hono ta'u 15, na'e toe fakatokoto ai ia 'i falemahaki. Ne 'aahi atu 'e taha 'ene tamaí 'o ma'u atu 'oku kuikui pē 'a Seisoni. Na'e 'ikai 'ilo 'e he tamaí ni pe 'oku mā'umohe pe 'ā 'a Seisoni, ko ia na'e kamata ke ne fanafana hifo pē ki ai. Na'á ne pehē ange, "E Seisoni, 'oku ou 'ilo kuó ke foua ha faingata'a lahi 'i ho'o mo'ui nounou pea 'oku ke lolotonga faingata'a'ia. Neongo 'oku tu'unuku mai ha faingata'a lahi, ka 'oku 'ikai ke u teitei loto ke mole ho'o tui kia Sísū Kalaisí." Na'e ofo e tamaí ni he 'ā'ā hake 'a Seisoni 'o pehē ange, "He 'ikai 'aupito!" 'i ha le'o mahino mo fakapapau. Na'e toe kuikui leva 'a Seisoni ia 'o fakalongolongo.

Na'e tohi 'e he tamaí ni 'o pehē: "Na'e fakahaa'i 'e Seisoni 'i he kupu'i lea mahino ko 'ení ha taha 'o e ngaahi fakamo'oni mālohi mo haohaoa taha kuó u fanongoa 'o kau kia Sísū Kalaisí. . . . Hangē ko e tohi tongi 'i hoku laumālié he 'aho ko íá 'ene lea 'He 'ikai 'aupitó!' 'oku pehē pē 'a e fonu hoku lotó 'i he fiefia kuo tāpuekina au 'e he Tamai

Hēvaní ke u hoko ko ha tamai ki ha tamasí fakafo mo faka'e'i'eiki pehē . . . [Ko e] taimi fakamuimitaha pē ia ne u fanongo ai ki ha'ane lea'aki 'ene fakamo'oni kia Kalaisí."

Neongo na'e pehē 'e he fāmilí ko ha tokoto falemahaki pē 'eni ia 'a Seisoni, ka na'e mālōlō 'a Seisoni ia 'i ha uike pē 'e ua mei ai. Na'e ngāue fakafaipekau hano ta'okete mo hano tuofefine he taimi ko íá. Na'e ma'u foki 'e hono tokoua ko Kalí 'a hono uiu'i ke ngāue fakafaipekau. Na'e ma'u 'a e uiu'i ia 'i ha uike 'e taha ki mu'a pea 'i he 'aho 5 'o 'Aokosí, 'i ha uike pē 'e taha ki mu'a pea mālōlō 'a Seisoni, ne fakataha atu ai e fāmilí ni ki hono ve'e mohengá 'i falemahaki ke fakaava 'a e uiu'i 'o Kalí ke fanongo ki ai e fāmilí kotoa.

I he tohi mai 'a e tamaí ni kiate aú, na'á ne 'omi ai ha la'itá 'o Seisoni 'i hono mohengá 'i falemahaki, mo hono ta'okete ko Kalí, 'oku ne to'oto'o pē hono uiu'i ngāue fakafaipekau. Na'e tohi 'i lalo he la'itá 'o pehē: "Uiui'i ke na fakatou fakahoko fakataha 'a hona misioná—'i he ongo tafa'aki fakatou'osi 'o e veilí."

Na'e 'omi 'e he ta'okete mo e tuofefine 'o Seisoni ne ngāue fakafaipekau, ha ongo tohi fakafiemālie ki 'api ke lau 'i he me'afaka'eiki 'o Seisoni. Na'e tohi mai hono tuofefine ne ngāue 'i he Misiona Puenosi 'Aealesi Hihifó 'o pehē: "Oku ou 'ilo 'oku mo'ui 'a Sísū Kalaisi, pea tu'unga 'i He'ene mo'ui, 'a

'etau malava kotoa 'a kitautolu mo Seisoni ke toe mo'ui 'i ha 'aho. . . . Te mau lava 'o ma'u ha fiamālie 'i hono 'ilo'i pau kuo sila'i fakataha kimautolu ko ha fāmilí ta'engata. . . . Kapau te tau fai hotau lelei tahá ke talangofua mo fai lelei ange 'i he mo'ui ni, te mau toe mamata foki [kiate ia]." Na'á ne hoko atu, "[Oku 'i ai ha] potu folofola 'oku ou manako ma'u pē ai, ka 'oku toe 'uhingamālie mo mahu'inga ange ia he taimi ni . . . [Mei he] Fakahā vahe 21, veesi 4: 'Pea 'e holoholo 'e he 'Otuá 'a e lo'imata kotoa pē mei honau matá; pea 'e 'ikai kei 'i ai ha mate, pe ha ongosia pe ha tangi, pea 'e 'ikai kei 'i ai ha mahi: he kuo mole atu 'a e ngaahi me'a mu'á.' "

Síi kāinga 'ofeina, 'e lava ke tau ma'u ha nonga 'i he taimi 'o e faingata'á, mei he fakalea 'a e 'āngeló 'i he pongipongi Toetu'u ko íá, "Oku 'ikai 'i heni ia: he kuo toe tu'u."¹⁷

Kuo toe tu'u! Kuo toe tu'u!

Fakahā 'a e fiefia.

Na'á ne 'abo tolu he fale fakapōpulá;

[Tuku ke fiefia 'a e māmani kotoa].

Kuo ikuna'i 'a e maté, Fai botau

veteangé.

Kuo ikuna 'a Kalaisi!]¹⁸

I he'eku hoko ko ha taha 'o 'Ene kau fakamo'oni makehe 'i he māmani he 'aho ní, 'oku ou fakahaa'i ai 'i he pongipongi Toetu'u ko 'ení, 'oku mo'oni 'eni, 'i Hono huafa toputapú—'a ia ko Sísū Kalaisi ko hotau Fakamo'ui—'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Robert Louis Stevenson, "Requiem," 'i he *An Anthology of Modern Verse*, ed. A. Methuen 1921, 208.
2. James E. Talmage, *Jesus the Christ*, 3rd ed. (1916), 20.
3. Siope 14:14.
4. Vakai, Sēnesi 1:1–27.
5. Vakai, Siope 38:7.
6. Luke 2:52.
7. Ngāue 10:38.
8. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 19:18.
9. Luke 23:21.
10. Luke 23:34.
11. Luke 23:46.
12. Luke 24:5–6.
13. 1 Kolinitō 15:21–22.
14. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 76:22, 23.
15. Sione 11:25.
16. Sione 14:27.
17. Mātiu 28:6.
18. "Kuo Toe Tu'u!" 'i he *Ngaahi Himi*, fika 108.